

Iz arhivskih fondov in zbirk

Gradivo ljubljanske partijske organizacije za leta 1945-1953

LJILJANA ŠUŠTAR

O strokovnem delu na gradivu fonda

Jeseni 1985 je Zgodovinski arhiv Ljubljana prevzel iz Zgodovinskega arhiva Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije med ostalim gradivom okrajnih in občinskih organizacij Zveze komunistov Slovenije svojega področja tudi gradivo fondov: Mestni komite Komunistične partije Slovenije/Zveze komunistov Slovenije (KPS/ZKS) Ljubljana (4,5 tm), Komite KPS/ZKS vladnih ustanov (1,8 tm), Komite KPS/ZKS mestnih ustanov (0,4 tm), Železniški komite KPS/ZKS (0,1 tm), Komite KPS/ZKS ljudske milice (0,5 tm), Komite KPS/ZKS uprave državne varnosti (0,1 tm) in Univerzitetni komite KPS/ZKS (0,3 tm), vsi za čas 1945-1953.¹ Gradivo je bilo shranjeno v fasciklih z več mapami in s kategorijami gradiva za več let skupaj. Gradivu je bil priložen popis - prevzemni seznam za vsak fond posebej. Gradivo finančnega poslovanja in članska dokumentacija ni bila prevzeta.

V letu 1988 je bilo gradivo Mestnega komiteja KPS/ZKS strokovno obdelano in na novo tehnično opremljeno. Ob tem je bilo razvidno, da so preostali zgoraj našteti samostojni fondi sestavni del ljubljanske partijske organizacije, sicer s posebnim statusom v določenem obdobju. Gradivo teh fondov sem v letu 1992 strokovno uredila in priključila gradivu mestnega komiteja ter pripravila inventar fonda.² Fond vsebuje 4,5 tm gradiva (40 škatel, 5 fasciklov). Le gradivo Univerzitetnega komiteja KPS/ZKS (0,2 tm) je zaradi poznejšega, vse do ukinitve, posebnega statusa tega ustvarjalca urejeno kot samostojni fond, ne glede na to, da je bil v obravnavanem obdobju tudi povezan z Mestnim komitejem KPS/ZKS. Gradivo tega komiteja sicer hrani Arhiv Slovenije.

Gradivo je popisano v okviru štirih celot: *gradivo teles in oblik dela mestnega komiteja,*

gradivo petih rajonskih komitejev s predhodniki, gradivo komitejev v ustanovah in podjetjih in gradivo osnovnih organizacij, ki niso bile razvrščene v okviru celot. V njih je gradivo popisano, ne pa tudi razvrščeno po skupinah na podlagi organizacijske strukture ali po vsebini. Enota popisa je oblikovana po kriteriju združevanja istovrstnih kategorij gradiva ali pa po tematskem kriteriju. Inventar poleg popisa gradiva sestavlja konkordančna tabela tehničnih in arhivskih enot in zaradi uporabe gradiva že pred inventarjem konkordančna tabela starih in novih oznak, historiat arhivskega fonda, historiat ustvarjalca fonda, stvarno in imensko kazalo, seznam izločenega gradiva in seznam kratic.

Gradivo je dostopno za uporabo. Uporabljalo se je že v raziskovalne namene za razprave o družbenopolitičnem razvoju Ljubljane, o nacionalizacijah, o agitpropovski kulturni politiki, o verouku v šolah, o sindikatih v obdobju po osvoboditvi.

Ljubljanska partijska organizacija

Po osvoboditvi v mesecu maju 1945 je bila v Ljubljani vzpostavljena partijska organizacija v vojaških enotah: komanda mesta, komanda področja, OZNA, v bolnišnici, gledališču, na Univerzi, vladnih ministrstvih, železnici, Električni cestni železnici.³ Mestni komite, ki je vodil partijsko organizacijo Ljubljane, se je prvič sestel 30. maja.⁴

V naslednjih mesecih je število ljudi, ki so se prijavljali kot partijci, naraščalo. Junija so začeli oblikovati četrtne komiteje (ČK KPS/ZKS). Z avgustom deluje 10 ČK KPS/ZKS: Bežigrad, Center, Šiška, Moste, Polje, Vič, Rakovnik, Ježica, Št. Vid, Tabor.⁵ Člani partije v tovarnah, ustanovah, na terenu so bili povezani v celice. V

1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), akcesijska knjiga za Ljubljano III., št. vpisa 734 in akcesijska knjiga gradiva ZKS, št. vpisa I, oba pod imenom Fondi okrajnih in občinskih komitejev ZKS za leta 1945-1968.

2 Ljiljana Šuštar, Mestni komite ZKS Ljubljana 1945-1953, Inventar (tipkopis), 1992.

3 ZAL, Mestni komite ZKS (MK ZKS) Ljubljana 1945-1953, arhivska enota (a. e.) 23, Zapisnik I. partijske konference, 5. in 6. 11. 1948.

4 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 1, Zapisnik I. tedne seje komiteja 30. 5. 1945.

5 Glej opombo 3.

primeru večjega števila članstva, zlasti v podjetjih in ustanovah so se te lahko delile na oddelke in grupe. Terensko organizacijo so lahko sestavljali člani tudi iz več terenov. Člani teh so bile predvsem gospodinje in obrtniki. Določene ustanove in podjetja z več celicami, ki jih je povezoval komite, so bila povezana direktno z mestnim komitejem (ustanove pri Narodni vladi Slovenije, Mestnem ljudskem odboru, Direkciji državne železnice, Direkciji PTT, OZNA).⁶

V začetku aprila 1946 se je pričela reorganizacija ČK KPS v rajonske komiteje (RK KPS/ZKS). Do aprila 1947 delujejo naslednji RK KPS/ZKS: Center, Tabor, Bežigrad-Ježica, Šiška-Sentvid, Moste-Polje in Rakovnik-Vič.⁷ Do reorganizacije je prišlo že spomladi 1947 z oblikovanjem štirih rajonskih komitejev: RK KPS/ZKS I (Center), RK KPS/ZKS II (Šiška Bežigrad), RK KPS/ZKS III (Moste), RK KPS/ZKS IV (Rakovnik-Vič) in treh krajevnih komitejev: Sentvid, Ježica in Polje, ki je postal leta 1949 RK KPS/ZKS V.⁸ Status rajonskih komitejev so imeli v letih 1948-1950 tudi Komite vladnih ustanov, Komite mestnih ustanov in Univerzitetni komite. V teku leta 1950 so se ti komiteji razformirali in so se njihove osnovne organizacije vključile v ostalih pet rajonskih komitejev.⁹ Status RK KPS/ZKS pa je tega leta dobil Železniški komite. Kljub odpravi upravne delitve mesta na rajone spomladi leta 1952, so na partijski ravni posamezni RK ZKS v mestu delovali še naprej, vse do nastanka občinskih komitejev v letu 1952 oziroma 1955.

Komite kot najvišji organ partijske organizacije Ljubljane je do leta 1948 vodil delo s posameznimi člani, ki so bili zadolženi za določena področja (agitprop, OF, druge množične organizacije). Na sejah komiteja, delovnih konferencah, sestankih sekretarjev ČK, RK in komitejev ustanov so obravnavali vsa tekoča politična in gospodarska vprašanja mesta. Z obiski osnovnih organizacij so spremljali reševanje političnih in gospodarskih vprašanj in izvrševanje direktiv v delovnih organizacijah, ustanovah, četnih oziroma rajonskih ljudskih odborih. Mestni komite KPS/ZKS je bil ob Mestnem odboru OF pobudnik vseh gospodarskih in upravnih sprememb v mestu.¹⁰ Na seji komiteja 15. maja 1948 je bil sprejet sklep o oblikovanju plenuma, ki naj se sestaja vsak me-

sec.¹¹ Izvoljen pa je bil na prvi mestni konferenci 5. in 6. novembra 1948.¹² Na I. seji plenuma 27. novembra so izvolili biro - izvršilni organ, ki je deloval do leta 1953, ko to vlogo ponovno prevzame komite. Postopno so se po letu 1947 oblikovali oddelki (komisije): organizacijsko-instruktorski oddelek, ki je imel odsek za statistiko in evidence, kadrovski oddelek za odseki, oddelek za agitacijo in propagando (agit-prop komisija) in kmečko partijska komisija.

Z začetkom leta 1954 so se pričele priprave na združitev Mestnega komiteja ZKS Ljubljana in Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana okolica in oblikovanje Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana. Združitevna seja je bila 23. in 24. 3. 1954.¹³

Gradivo partijske organizacije

Pri gradivu označimo nekaj najpomembnejših vrst: zapisniki, poročila (informacije), analize, sezname, statistika organov, teles in oblik dela mestnega komiteja in nižjih organizacijski oblik. Veliko pomembnejša pa je njihova vsebina.

Bogato vsebino nudijo *zapisniki z gradivom partijskih konferenc* (najvišjega partijskega organa) tako mestnega komiteja kot rajonskih komitejev in komitejev v ustanovah. Sestavni del tega gradiva so poročila o političnem stanju v Ljubljani, poročila o organizaciji partije za določeno obdobje, seznam udeležencev, rezultati volitev organov, sklepi in resolucije ter pozdravna pisma. Prvo konferenco je imela ljubljanska partijska organizacija novembra 1948¹⁴. Tako je bil na njej podan politični in organizacijski pregled vse za čas od leta 1945 kot tudi že poročilo o izključitvah iz ljubljanske partijske organizacije zaradi informbiroja. Iz *zapisnikov sej komiteja* v prvih dveh povojnih letih razberemo politične razmere tistega časa v Ljubljani (oblikovanje narodnoosvobodilnih odborov, zbori volilcev, delovanje množičnih organizacij, še posebej OF in sindikata, vojno dobičkarstvo in boj proti črni borzi, proti malomeščanščini v partiji, dejavnost reakeije v Ljubljani pa vse do razmer v podjetjih, ustanovah, na terenu). Zapisniki *plenumov* v naslednjih letih pa kažejo poleg organizacijske in ideološke krepitve partijske organizacije še na problematiko gospodarskega razvoja, trgovine in preskrbe Ljubljane, prosvetnega in kulturnega razvoja. *Tematske konfe-*

6 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 45, Statistični pregled članstva partijskih organizacij mesta Ljubljane, za mesec septembra-novembra 1945.

7 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 2, Seja mestnega komiteja z dne 6. 4. 1946.

8 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 23 in 24, Zapisnika partijskih konferenc 5. in 6. 11. 1948 in 16. in 17. 12. 1950.

9 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 24, Zapisnik II. partijske konference, 16. in 17. 12. 1950.

10 Jeca Voduček Starič, Oris družbenopolitičnega razvoja Ljubljane 1945-1955, Zgodovina Ljubljane, Prispevki za monografijo, Kronika, Ljubljana 1984, str. 513.

11 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 4, Zapisnik izredne seje komiteja 15. 5. 1948.

12 ZAL, MK ZKS Ljubljana 1945-1953, a. e. 23, Zapisnik I. partijske konference 5. in 6. 1948.

13 ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana, fascikel 118, Zapisnik konference MK ZKS Ljubljana in Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana okolica, 23. in 24. 3. 1954.

14 Glej opombo 3.

rence in posvetovanja so obravnavala problematiko ljudske oblasti (volitve in delovanje ljudskih odborov, zборе volilcev), problematiko delovne sile (še posebej gradbene industrije). Na koncu, pa ne le zaradi množine, omenimo še *zapisnike osnovnih organizacij oziroma celic*.

Pri *poročilih* omenimo najprej poročila *organizacijsko-instruktorskega oddelka*, ki je pripravljala s odsekom za statistiko in evidenco poročila o organizacijskem stanju partijske organizacije v Ljubljani, s svojimi instruktorkami poročila o obiskih osnovnih organizacij v podjetjih, ustanovah in na terenu, predvsem pa dnevna, mesečna, večmesečna poročila o gospodarskih, političnih razmerah v Ljubljani za čas 1945-1950. Poročila so obravnavala še problematiko informbiroja, problematiko Dilas, tržaško krizo, šolstvo, prosveto, zdravstveno službo, trgovsko mrežo Ljubljane in njeno preskrbo ter kmetijsko problematiko. Vso naštetu problematiko obravnavajo tudi poročila partijskih organizacij na nižjih organizacijskih stopnjah (v rajonih in še prej v četrtih, terenske celice, celice v ustanovah in podjetjih). Poročila o *idejnapolitičnem izobraževanju in delu* je pripravljala oddelka za agitacijo in propagando (agit-prop komisija) pri mestnem komiteju oziroma komisije ali le posamezni člani, zadolženi za to delo na nižjih ravneh organiziranja. To so bila poročila o političnih šolah, tečajih, o študijskih sestankih na

določene teme, o ideolškem delu in izobraževanju med množicami.

Pri *analizah* omenimo analize dela partijskih organizacij, gibanja članstva na področju mestnega komiteja, kadrovske zasedbe partijskih organizacij, analizo kadrovske zasedbe upravnega aparata lokalnih in republiških podjetij iz l. 1950 in analizo o delavskih svetih v Ljubljani iz l. 1952.

Seznami nam nudijo vpogled v sestavo članov posameznih organov in teles partijskih organizacij. Izdelani so tudi sezname članov in kandidatov partijskih organizacij, sezname kaznovanih in izključenih iz partije, delegatov republiškega in zveznega partijskega kongresa, nadalje sezname članov teles drugih množičnih organizacij, raznih odlikovancev, sezname padlih borcev.

Podobno vsebino, le da številčno obdelano, nudijo *statistični pregledi* članstva, kandidatov, simpatizerjev in samih partijskih organizacij na vseh organizacijskih stopnjah. Omenimo še statistična poročila z nazivom "industrijska poročila" o zaposlenih in organiziranih delavcih po podjetjih zveznega, republiškega, mestnega in zadružnega značaja.

Na vsebinsko bogastvo fonda navsezadnje opozarja tudi 173 gesel v stvarnem in imenskem kazalu.

Deželni zbor in odbor za Kranjsko

SASA SERŠE

Fond Deželnega zbora in odbora za Kranjsko¹ je najobsežnejši fond urada deželne avtonomije na področju Slovenije, obsega 404 knjige in 2248 tehničnih enot spisovnega gradiva. Skupaj je to 280 tekočih metrov gradiva za obdobje 1861-1918.

Arhivsko gradivo deželnega zbora in odbora je bilo večkrat seljeno, prevzeto v posameznih fragmentih. Glavni del fonda je Državni arhiv Slovenije prevzel 1948 od Federalnega zbirnega centra, del pa od rektorata ljubljanske Univerze. Gradivo je bilo prevzeto v celoti brez vnaprejšnjega (predhodnega) vlačanja. Dolga leta je ležalo v neprimerih, vlažnih kletnih prostorih - neprimerno skladiščeno, brez arhivskih polic, na kupih. S preselitvijo v obnovljena skladišča je

gradivo dobilo primeren prostor v skladišču Arhiva SR Slovenije. Danes, kot je v moderni arhivistiki priznано, v Rožni ulici urejeno po načelu provenience in prvotne ureditve.

Ustvarjalec je v svojem petdesetletnem delovanju na upravni stopnji dežele ustvaril bogato in obsežno gradivo, ki je skoraj v celoti obranjeno. Kaže na izredno visok nivo takratnega pisarniškega poslovanja in na sposobne uradnike, hkrati pa je odraz takratnega bogatega družbenopolitičnega in gospodarskega življenja.

Fond Deželnega zbora in odbora je sestavljen iz serije knjig in serije spisovnega gradiva.

Serijo knjig predstavljajo:

- a) Evidenec spisovnega gradiva kot so delovniki, indeksi, elenkusi ali številčna kazala.

¹ S. S., Deželni zbor in odbor za Kranjsko, str. 67, Arhivi, XI 1. 2, Ljubljana 1988.